

Adventske crkvene pučke popijevke

s. Domagoja Ljubičić

Pučka crkvena popijevka ima svoju povijest koja datira od početka kršćanstva, sastavni je dio svečanog bogoslužja u crkvi, a odražava izraz vjere ljudi svih stoljeća do danas. Stoga ne treba naglašavati koliko je crkvena pučka popijevka važan čimbenik u bogoslužju. Pod utjecajem grčkog pjesništva, prvi su kršćani stvarali i pjevali vlastite pjesme i himne.

Himnolozi razlikuju više razdoblja: Prvo i najznačajnije razdoblje seže u starokršćansko vrijeme, IV. stoljeće nakon Krista, kada su himni imali liturgijsko-glazbenu formu. Među pjesnicima toga razdoblja posebno se ističe sv. Efrem iz Sirije, najvažniji pisac velikih himana na Istoku, sv. Grgur Nazijanski, sv. Hilarije iz Poitiersa, sv. Ambrozije, sv. Prudencije i drugi. Najstariji i najpoznatiji starokršćanski himni su: Gloria in excelsis Deo¹, Trishagion² i Te Deum laudamus³ itd. U samom početku himni su bili bez rime i ritma, oponašali su psalme te su zbog toga zvani psalmi privati ili psalmi idiotici⁴.

Tom razdoblju svojstveno je vrijeme heretika koji su svojim himnima širili krivovjerje. Budući su psalmi idiotici često sadržavali hereze – jer su ih pisali krivovjerci u svoje svrhe – zabranjuje ih sabor u Laodiceji u IV. stoljeću. Unatoč takvom teškom razdoblju, mnogi himni nastaju s pravovjernim sadržajem, da učvrste kršćane u vjeri, a vjernici su ih vrlo brzo prihvatili te su u pravom smislu postali »pučka crkvena popijevka«.

Drugo razdoblje, 500.-750., obuhvaća razvoj himana i značajno je po toničkoj versifikaciji – naglašeni i nenaglašeni slogovi, kvantitativna ili antička versifikacija – ravna se po duljini

RUŽA S. DOMAGOJA LJUBIČIĆ, Klanjateljica Krvi Kristove, profesorica je na Institutu za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« Katoličkog Bogoslovnog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje predaje kolegij Gregorijansko pjevanje – Psalmodija i liturgijsko sviranje. Voditeljica je mješovitog zbora u župi sv. Male Terezije, Miramarska 92. i ansambla »Pelikan« Klanjateljica Krvi Kristove s kojim je snimila tri nosača zvuka i održala velik broj koncerata, kako u zemlji tako i izvan nje. Duži niz godina suradnica je časopisa sv. Cecilija.

i kratkoći slogova te je takva versifikacija bliža pučkom izrazu i naglasku. Najpoznatiji pjesnik toga razdoblja – spjevao više himana za potrebe mozarapske liturgije – svakako je Izidor Seviljski. Poznat je još i Venancije Fortunat te drugi. U vremenu tog prvog tisućljeća sigurno je zanimljiv papa Grgur Veliki, koji je dao golemi doprinos i na ovom području premda se ne može sa sigurnošću dokazati njegovo autorstvo himana koji mu se pripisuju: *Audi benigne conditor, Lucis creator siderae* i drugi.

Karolinško, tj. treće razdoblje, 750.-900., ponovno oživljava tradiciju klasičnog pjesništva. Pojavljuju se novi oblici:

tropi i sekvence. Najpoznatiji pjesnici ovoga razdoblja su: Pavao Đakon, Hraban Maurus i Notker Balbulus. Sekvence su u liturgiji Katoličke crkve prisutne sve do danas, a redovito su pisane u rimskom obredu latinskim jezikom. Što se tiče samog tropiranja, nije sasvim sigurno kad je nastalo jer počeci datiraju još iz petog stoljeća.

Najvjerojatnije nastaje u Francuskoj oko VIII. st. Neki glazbeni povjesničari drže da je trope pronašao redovnik benediktinac iz Irske, sv. Tuotil (oko 850. – oko 915.), suvremenik i prijatelj Notkera Balbulusa iz Sant Gallena.

Daljnje razdoblje ranog srednjeg vijeka traje od 900. do 1100., tipično je po zanemarivanju klasičnog metra, uvažava naglašeni i nenaglašeni slog. Razdoblje najznačajnijih sekvenci: *Veni sancte Spiritus* i *Victimae paschali laudes*.

Srednji je vijek razdoblje u kojem razvoj himna dostiže svoj vrhunac; u tom razdoblju sekvencija poprima strofni oblik, čistoću ritma, pjevnost melodije, rimu i pravilnu strukturu strofa dotjeranu skladnošću i preglednošću pjesničke forme.

Srednji vijek je razdoblje u kojem razvoj himna dostiže svoj vrhunac, ali s pravom se može nazvati i zlatno doba sekvence. U ovom vremenu sekvencija već poprima strofni oblik, čistoću ritma, pjevnost melodije, rimu i pravilnu strukturu strofa dotjeranu skladnošću i preglednošću pjesničke forme. Značajni pjesnici ovog razdoblja su:

Adam redovnik iz opatije sv. Viktora, Toma Celano, Toma Akvinski i Jacopone da Todi.

Novo razdoblje pučke popijevke

Kasni srednji vijek traje od 1300. do 1500., u himnološkom stvaralaštvu dostiže svoje savršenstvo, što je možda i razlog njegove dekadence. Moguće opravdanje nalazi se u velikom broju himana te u pojavi renesansne umjetnosti i »popravljanju« latinskoga jezika kod himana. Papa Urban VIII. u

17. st. pokreće reformu časoslova, a popravljane himana povjerava isusovcima. Prilikom njihovog ispravljanja i popravljanja, kao i u sa-

mom pokušaju prilagodbi himana klasičnom jeziku i metru, nanosi se ogromna šteta i dolazi do velikog osiromašenja.

Novi vijek stvaralaštva polazi od 1500. pa do danas; možemo ga označiti kao vrijeme novog rađanja himana, ne samo na latinskom već i na narodnim jezicima. Taj oblik himnodije zovemo

pučka popijevka.⁵ Najveći uspjeh u širenju crkvene pučke popijevke – zvan i koral – doživjele su germanske zemlje; razlog tomu zapravo je u pojavi i razvoju protestantizma koji je popijevke koristio kao način svoga širenja. Ni katolički narodi ne zaostaju u širenju pučke popijevke, koja je bila odlično sredstvo da se kršćani održe u pravoj vjeri.

Povijest donosi više spornih trenutaka u definiranju crkvene glazbe, što se odnosilo i na crkvene pučke popijevke. Dugo je vremena kroz povijest »nezakonito« živjela, od izričitog nijekanja pa sve do danas. Stoga 10. XII. 1870. Zbor obreda na pitanje: U slučaju da se u cijeloj crkvenoj provinciji uobičajilo pod pjevanom misom pjevati pučke pobožne pjesme u pučkom jeziku, odgovara da je ordinarij dužan, ako to može bez sablazni, dokinuti takav običaj. Zbor 24. VI. 1879. određuje da u bogoslužju treba zabraniti pjevanje pučkih popijevka na materinskom jeziku. Ponovno isti Zbor 22. V. 1894. naređuje da, ukoliko negdje postoji običaj pjevanja pučkih popijevki u svečanom bogoslužju, treba to smatrati zloporabom koju treba energično dokinuti.⁶

Tijekom povijesti objavljeni su razni pravni crkveni propisi o crkvenoj glazbi. Jedan od poznatih je i propis pape Pija X. u glasovitom Motuiju propro, *Inter pastoralis officii* (Među mnogobrojnim brigama) od 22. XI. 1903., točka 7, gdje izravno postavlja načelo »da je jezik Rimske crkve latinski i da je zato zabranjeno kod svećanih bogostovnih čina pjevati išta u pučkom jeziku, a još više je zabranjeno pjevati u tom jeziku promjenljive ili stalne dijelove sv. mise ili oficija«.

Pijo XI. 20. prosinca 1928. izdanjem apostolske konstitucije »Divini cultus« u točki 9. spominje mogućnost aktivnijeg sudjelovanja vjernika u bogoslužju pjevanjem »gregorijanskog na latinskom jeziku u onim dijelovima

koji pripadaju puku vratiti puku da ga on izvodi«, a pučku popijevku i ne spominje.

Enciklika *Mediator Dei* od 20. XI. 1947. u točki 194. suzdržano iznosi problematiku potičući biskupe »da brižno promiču pučko religiozno pjevanje; neka se pomno izvodi sačuvavši dolično dostojanstvo, jer ono lijepo može povećati i ražariti vjeru i pobožnost kršćanskoga mnoštva. Neka se složan i snažan pjev našega puka digne k nebu kao šum bucnoga mora (usp. sv. Ambrozije, Hexameron III, 5,23) te milozvučnim i jakim glasom posvjedoči jedno srce i jednu dušu (usp. Dj 4,32), kako to i dolikuje braći i djeci istoga Oca.«

Svakako treba cijeniti veliki obrat i stav pape Pija XII. čijom enciklikom *Musicae sacrae disciplina* (Uredba svete glazbe), 25. XII. 1955., možemo reći da nastaje novo razdoblje pučke popijevke koje napokon potvrđuje mjesto pučkim popijevkama u euharistijskom slavlju. Ovim najznačajnijim dokumentom crkvenoj pučkoj popijevci dopuštaju se široke mogućnosti upotrebe i konačno mjesto u bogoslužju Katoličke crkve. Papa u dokumentu određuje kakve trebaju biti popijevke, tj. trebaju se prilagoditi nauci kršćanske vjere, da je ispravno izlažu i tumače, da se služe lakim jezikom i jednostavnim napjevom (usp. br. 30). Dalje nalaže da stručnjaci skupljaju pučke popijevke i prikladno ih skupe u jedan svezak kako bi ih vjernici mogli lakše naučiti, bez poteškoća pjevati i dobro zapamtiti (usp. točku 38 i 40).

Prekinuta hrvatska stoljetna tradicija

Brojne su zbirke crkvenih popijevaka iz 17. st. u kojima se

odražava stvaralački duh našega naroda, a koje potvrđuju jaku tradiciju pučkog pjevanja u hrvatskim krajevima i na hrvatskom jeziku i to u svim oblicima života pa tako i u liturgijskom izražavanju preko pjesme koja je nikla za crkvu.

Među najvažnijim tiskanim dokumentima tri su izdanja *Cithare octochorde*⁷, u kojoj se nalazi veći broj izvornih hrvatskih popijevaka, koje se po osobitoj jednostavnosti i ljepoti mogu svrstati u antologiju crkvene popijevke; dragocjeni je temelj kada je riječ o pučkoj glazbi te nadahnuće mnogim našim autorima kako zborске tako i orguljske glazbe.

U povijesti Crkve bilo je vremenâ kad je liturgijsko pjevanje bilo vrlo blizu ideala, ali i onih s dekadencijom, što se posebno odnosi na 17., 18. i 19. stoljeće. Prema pisanim studijima o razvoju liturgijske glazbe, poznato je kako je u drugoj polovini 18. st., točnije 1783., car Josip II. (1780.-1790.)

potpisao novi Gottesdienstordnung – Pravila za sv. misu, u kojem je točno određeno da propovijed treba biti značajno kraća, a liturgijsko pjevanje treba biti unificirano u svim dijecezama u zemlji. Careva odredba odnosila se i na zagrebačku biskupiju pa je tadašnji zagrebački biskup Josip Galjuf (1772.-1786.) bio na neki način i prisiljen izdati prvu službenu Hrvatsku crkvenu pjesmaricu, *Popevke pod svz. Massum y pred prodechtvom z litaniami, y molitvami* – Crkvene pjesme za sv. misu i prije propovijedi s litanijama i molitvama; 1785., 1787., 1789., koja stupanjem na snagu, zamjenjuje sve prijašnje pjesmarice, uključujući i *Citharu octochordu* koja se od početka 18. stoljeća upotrebljavala diljem Hrvatske.⁸

Janko Barle⁹ (1869.-1941.) u jednom izvješću o biskupu Maksimilijanu Vrhovcu Rakitovečkom (1787.-1827.), zagrebačkom nadbiskupu, ističe da je bio rodoljub, diplomat, prijatelj knjige, osoba umjetnosti i glazbe, na čijem se dvoru muziciralo te su se navraćali i mnogi strani glazbenici. No mora se ipak naglasiti da je upravo on bio taj koji je počeo uvoditi razne njemačke popijevke i time hrvatska pučka popijevka¹⁰ doživljava svoje teške dane te gubi svoju »krasnu dušu punu duhovne poezije«. *Cithara octochorda* biva izbačena iz primjene te su tako i njene popijevke zabranjene. Možebitni razlog leži u nedostatku valorizacije vlastite glazbene baštine. Niz stranih skladatelja i zborovođa djelovalo je na ovim prostorima, jer je bio manjak stručnog osoblja, pa se tako moralo primati strance: Nijemce, Čehe, Mađare i Slovake. S vremenom su po svim našim krajevima popijevke domaćeg porijekla zamijenjene sa stranim, uglavnom njemačkim.

Mnogobrojni su pisci i pjesnici pisali bezbroj pjesama o došašću, koje je često prikazivano motivom zore, svitanja, a u opjevavanju Djevice Marije nazivaju je najljepšim imenima zbog njezine majčinske uloge u Isusovu dolasku.

Naredni udarac slijedi 1804., 1807. i 1825. u izdanju molitvenika crkvenih pjesama *Molitve koje duhovni pastiri z pobosnem lydoztvom zkerbi nyihovi duhovnoi zaufanem obchinzko moliti imaju* (Molitve koje duhovni pastiri s pobožnim ljudstvom moliti imaju). Molitvenik zapravo sadrži hrvatski prijevod njemačkih crkvenih pjesama, koje su Nijemci odbacili, te pjesama koje se općenito odnose na dijelove mise. S tim prijevodom širili su se mnogi dražesni pjevni napjevi tadašnjih imitatora bečkih klasika koji su bili suviše profanog duha, poneki čak i neukusni. U molitveniku nema niti jedne hrvatske tradicionalne crkvene pjesme prijašnjih izdanja ili zapisane iz naroda, štoviše,

u predgovoru molitvenika biskup Vrhovac poziva svećenike da se djelotvorno potrudu kako bi vjernici u bogoslužju u svim župama zagrebačke biskupije jednako pjevali. S tim zahvatom naša je stara hrvatska stoljetna tradicija nasilno prekinuta i uništena te pala u zaborav.¹¹ Takvo teško i žalosno stanje potrajalo je sve do pojave hrvatskog Cecilijanskog pokreta te u drugoj polovini 19. st. dolazi do prvog pokušaja crkvene reforme. Zapravo, tendencija obnove kreće već od XVI. stoljeća u vrijeme Tridentskoga sabora (1545.-1563.), ali ostaje uglavnom na lokalnoj razini sve do 1868., kada je Nijemac cecilijanac Franz X. Witt u Bambergu osnovao Cecilijansko društvo – *Allgemeiner Cäcilienverein für Länder deutscher Zunge* za zemlje njemačkoga govornoga područja. Društvo se bavilo njegovanjem i obnovom gregorijanskog pjevanja, klasične polifonije i obnovom crkvene pučke popijevke na narodnom jeziku.

Iz Njemačke se brzo širilo po drugim zemljama i raširilo se po cijeloj katoličkoj Europi te dobilo potvrdu i službeno odobrenje od pape Pija X. (1903.) u poznatom Motu proprio, koji je okarakteriziran u zalaganju i vrednovanju crkvene glazbe.

Aktivno sudjelovanje vjernika

U Zagrebu je na dan sv. Cecilije 1907. utemeljeno Cecilijansko društvo¹² koje je okupilo najuglednije članove vjerskog i kulturnog života, a u načelu je prihvaćalo cecilijanske ideje. Naši ugledni cecilijanci puni entuzijazma učinili su mnogo da se pučka popijevka spasi; istražili su Pavlinsku pjesmaricu,¹³ *Citharu octchordu*, Zbirku Đure Vejkovića i druge. S druge strane da bi pučka popijevka u narodu bila brižljivo njegovana i prihvaćena, prema mišljenju Mate Leščana trebalo ju je uzeti iz naroda tako da je on

osjeća svojom, vratiti je narodu, služiti se više živim folklorom, koji se djelomično nalazi u *Cithari*, a ne a priori izvođeci glazbene zakone iz Bachovih invencija i estetskih pravila XIX. stoljeća, jer samo one crkvene popijevke koje su nikle u narodu, na hrvatskom tlu, nikada ne izumiru, nego se prenose s koljena na koljeno. Melodija treba biti jednostavna, jer tešku melodiju puk lako iskrivi na težim mjestima. Da bi se to izbjeglo, treba skladati jednostavne i lagane popijevke. To je po njegovu mišljenju najveći razlog zašto cilj naših cecilijanaca nije uspio onoliko koliko je morao uspjeti.¹⁴

Ciljevi i program Cecilijanskog društva:

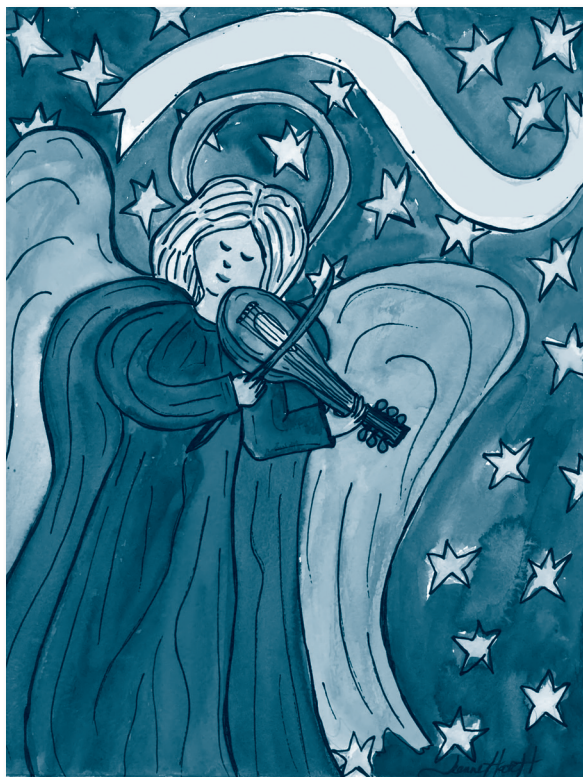
- sabiranje i oživljavanje autohtonih tradicionalnih crkvenih popijevaka,
- gajenje i promicanje katoličke crkvene glazbe u svim hrvatskim biskupijama,
- njegovanje gregorijanskog pjevanja, polifonije, promicanje valjane i već zaboravljene pučke popijevke na hrvatskom i staroslavenskom jeziku,
- skladanje i harmonizacija novih popijevki u stilu hrvatske glazbe na narodnom jeziku te istovremeno uklanjanje tuđih popijevki.

Obnova se odvijala teško, nisu je prihvatili vjernici i svećenici, koji su pomalo zaboravljali da su pjesme tuđinske i da nisu naša baština. Kruna svega i remek-djelo cecilijanskih nastojanja je najznačajnije izdanje Hrvatskog crkvenog kantuala 1934. godine. Njemu su prethodila tri Vjenčeva izdanja Hrvatskih korala te pjesmarica Virgini Matri za potrebe sestara milosrdnica u Zagrebu. Uz ove pjesmarice svakako treba spomenuti i objavljivanje dviju pjesmarica Magnificat koje isusovci izdaju za potrebe zavoda u Travniku i za potrebe Dječaćkog sjemeništa u Zagrebu: *Hrvatska crkvena pjesmarica*

Dječaćkog sjemeništa (dionice, Zagreb, 1934., I. izdanje te 1938. II. izdanje). Ova izdanja uglavnom obuhvaćaju već objavljivane pučke popijevke u notnim priložima časopisa *Sv. Cecilije*, a i novijim skladbama ili obradama iz zapisa pojedinih sakupljača.

Jedna od najvećih promjena u povijesti katoličkog bogoslužja dogodila se upravo na Drugom vatikanskom saboru 1963. godine kada je doneseno odobrenje za obavljanje liturgijskih obreda na živom narodnom jeziku. Ovom obnovom naglašava se i preporučuje važnost pučke popijevke u liturgiji, u kojoj vjernici trebaju sudjelovati što više, kako je to bilo u prvim kršćanskim vremenima. *Sacro-sanctum Concilium* kaže: »Neka se s odgovornošću njeguje crkveno pučko pjevanje da bi u raznim pobožnostima, kao i u liturgijskim činima, (...) mogli odzvanjati glasovi vjernika.«¹⁵ Poziva se skladatelje »neka sastave napjeve koji će se isticati oznakama prave svete glazbe i koje će moći pjevati ne samo veći zborovi pjevača, nego će odgovarati i manjim zborovima te promicati djelatno učešće cijelog skupa vjernika.« (br. 121)

Papa Pavao VI. ovu odluku Koncila naziva »velika novost«... »Može se dogoditi da reforme krenu u drage običaje...« Tu je autoritet Crkve koji tako naučava i koji tako ocjenjuje ispravnost reforme.¹⁶ U siječnju 1967. isti papa na jednoj audijenciji povje-

renstvima liturgije i umjetnosti vrlo jasno poručuje da treba proučiti odnos između liturgije i umjetnosti imajući u vidu temeljni cilj koncilske Uredbe o bogoslužju da se narodu Božjem vrati aktivno sudjelovanje u kultu.¹⁷

Nažalost, došlo je do velike krize koja se ne pamti od Tridentskog sabora. No unatoč tomu tražio se pravi put u čijem je prilogu i reforma koju je donio sabor: dozvolivši živi jezik u liturgiji – što je vjekovima bilo zabra-

Da bi pučka popijevka u narodu bila brižljivo njegovana i prihvaćena, prema mišljenju Mate Leščana, trebalo bi je uzeti iz naroda, tako da je on osjeća svojom, vratiti je narodu, služiti se više živim folklorom.

njeno – i obnovu pučkog pjevanja uz potpuno sudjelovanje puka. Cilj koncilске obnove nikako ne podcjenjuje zbor i njegovo sudjelovanje kod svečane službe Božje, štoviše naređuje da se čuva i promiče uz najveću brigu (usp. SC br. 114). Instrukcija *Musicam Sacram* naglašava da je uloga crkvenih pjevačkih zborova nakon obnove još mnogo važnija dok konstitucija SC ocjenjuje da pjevači vrše pravu liturgijsku službu (br. 29). U takvoj novoj vrsti liturgijske glazbe, koja je nastala u koncilsko doba, svakako su najljepše one crkvene pučke pjesme koje su nastale pod utjecajem biblijskih i umjetničkih latinskih crkvenih melodija.

Crkva u Hrvata ozbiljno je shvatila poruku Drugoga vatikanskog sabora te se upustila u ne tako mali posao izdanjem liturgijske pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb 1985., preuzevši velik broj napjeva iz *Cithare octochorde*, koju i dalje zadržavamo kao kulturnu hrvatsku dragocjenost te kao nenadmašiv izbor i uzor za domaću crkvenu popijevku. Pomnim studijem vidljiv je velik izbor napjeva za cijelu

liturgijsku godinu koje svaki voditelj zbora može pronaći za potrebe bogoslužja. Hrvatska crkvena pjesmarica svojim izdanjem postiže nemjerljivo blago u objedinjavanju originalnih skladbi, stvaraju se nove melodije i liturgijski tekstovi koji su većinom nastali u našoj sredini, za naše potrebe, jednom riječju prepoznatljive su. Cilj spomenutog izdanja namijenjen je sudjelovanju vjernika u pučkom pjevanju, kroz koje iskazuje svoju radost i zahvalnost za otkupljenje.

Unatoč određenim manjkavostima, koje se nalaze u opsežnoj pjesmarici, služiti će kao polazište u izučavanju hrvatske crkvene glazbene baštine.

Koral biblijskog tipa

S prvom nedjeljom došašća započinje i nova crkvena liturgijska godina. Riječ došašće dolazi od grč. Παρουσία; lat. adventus, što znači doći, dolaziti, radosni hod ususret Gospodinu koji dolazi. Započinje nedjeljom koja pada između 27. studenoga i 3. prosinca, odnosno nedjeljom koja je najbliža blagdanu sv. Andrije apostola, koji se slavi 30. studenoga. Došašće traje

četiri tjedna, odnosno četiri nedjelje liturgijske pripreve za Kristov dolazak, a simbolizira četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista.

Hrvatima katolicima uz riječ došašće prilično je udomaćena i riječ advent. Došašće je radosno liturgijsko vrijeme praćeno lijepim popijevkama koje hrvatski narod posjeduje kao niti jedan drugi; one su neotuđivi dio u sadašnjoj glazbenoj kulturi Crkve. Možemo biti ponosni na vlastitu i bogatu glazbenu kulturološku baštinu, koja je nastajala kroz dugo razdoblje. Stoga pojam pjevanja hrvatskomu narodu nije stran, jer svaka je regija posjedovala i posjeduje svoje posebnosti i različitosti u formiranju izvornih napjeva te se i tako doprinosilo unapređivanju i razvoju crkvene glazbe.

Vrijeme došašća dvojakog je značenja. Prvi dio obuhvaća vrijeme od prve nedjelje pa do 16. prosinca – priprema na eshatološko razdoblje, tj. priprema na drugi Kristov dolazak. Ovom vremenu odgovarale bi pjesme toga sadržaja: *Padaj s neba, Sine Božji, Klikajte sada zanosno, Evo ide čas, Visom leteć, Nebesa odozgor rosite.*

Drugi dio obuhvaća vrijeme od 17. do 24. prosinca, tzv. božićno došašće – priprava na Isusovo rođenje. Ovom razdoblju više odgovaraju pjesme marijanskog sadržaja: *Poslan bi anđel Gabrijel, Zlatnih krila, Raduj se, grade Nazaret, O, Marijo, ti sjajna zornice, O, rumena zoro jasna.*

Mnogobrojni su pisci i pjesnici pisali bezbroj pjesma o došašću, koje iskazuju radosni Gospodnji dolazak, koji je često prikazivan motivom zore, svitanja, u opjevanju Djevice Marije nazivajući je najljepšim imenima zbog njezine majčinske uloge u Isusovu dolasku. Drugi opjevavaju promjenu koju donosi Kristov dolazak i njegovo darivanje izvora svjetlosti: *O Marijo, ti sjajna zornice*; druga strofa himna (Božanska Riječi, rođena) Rasvijetli naše pameti, zapali srca ljubavlju... S druge strane nerijetko stoji činjenica prisutnosti tame prouzročene grijehom; takva je stvarnost prisutna u priličnom broju opjevanih popijevki, ali je istovremeno poziv čovjeku da izide iz tame, npr. vrlo jednostavni, zanosni i rado pjevani gregorijanski himan *Čuj, jasni glas odjekuje, u tami nas opominje...* Adventske pučke pjesme ne samo da naglašavaju skori Kristov dolazak Isusova rođenja, u kojem se očituje sreća, nego i opominju na njegov drugi dolazak, primjerice gore naveden himan u trećoj strofi Kad potom dođeš, Suče svet...

Velik dio napjeva vezan uz anđelovo navještenje parafrizira događaje iz Lukinog evanđelja i začecje po Duhu Svetomu: *Poslan bi anđel Gabrijel...* Tekst se nalazi i u apostolskom vjeronapjevu: začet po Duhu Svetomu. Do

izražaja dolazi pjesnikova uspješnost izričaja u ispjevanosti strofa koje se temelje na ritmu i formi. Pjesma je primjer sačuvanoga repertoara koji se nalazi i u ranijim izdanjima *Cithare octochorde* u ritmizaciji Vjenceslava Novaka. Nije prisutna u stranim zbirkama i time daje potvrdu nastanka na našem tlu. Zato s pravom može nositi obilježje hrvatskog korala biblijskoga tipa. Uspoređujući razne harmonizacije ove idilične popijevke vidljivo je da postoje dvije varijante, ona poletnija u osminskoj i druga, mirnija u jednakim četvrtinskim vrijednostima.

Prizivanje božićne radosti

Zanosna i nadahnuta biblijska popijevka *Padaj s neba* jedna je od najpopularnijih, najobjubljenijih i najprihvaćenijih pučkih popijevki u našem narodu. Izražava simboliku zore i svitanja, rose što pada s visine, motivom preuzetim iz knjige proro-

ka Izaije. Nastala je krajem 19. stoljeća u Slavoniji – Vrpolju. Riječi i glazbu napisao je svećenik i župnik Josip Wallinger (1846.-1911.).¹⁸

Klikujte sada zanosno popijevka je biblijske tematike u kojoj se ističe adventska čežnja za spasenjem i navještaj Kristovoga dolaska u radosnom iščekivanju, koje se prikazuje slikama iz prirode te obiljem materijalnog i duhovnog blagostanja. Stoga je logičan završetak napjeva: *Gospode, nemoj kasniti!* Popijevka se nalazi i u drugom izdanju *Cithare octochorde* u ritmizaciji Vjenceslava Novaka. Dr. Žganec tvrdi da se i danas pjeva u Međimurju, u dvodobnoj mjeri.¹⁹ Ova zanosna popijevka, nažalost, nije još dovoljno prepoznatljiva u narodu.

Poznati napjev *Zlatnih krila, iz Cithare octochorde*, opisuje susret Božjeg glasnika Gabrijela s Blaženom Djevicom Marijom. Puk je rado pjeva zbog njene melodijske jednostavnosti, a u ritmizaciji je F. Dugana. Unatoč svim muzikološkim istraživanjima i nedoumicama o porijeklu pjesme, najveća je vjerojatnost da je nastala na našem tlu.

Visom leteć ptice male, stara hrvatska skladba, plod je vjerničkog duha čiji stihovi prizivaju božićno vrijeme. U napjevu je poprilično prisutna ideja pokore, oplakivanje vlastitoga grijeha te buđenje iz duhovne lijenosti i spremnost duha u očekivanju Obecanoga. Napjev je preuzet iz Hrvatskog crkvenog kantuala 1934.

Živahna skladba u kojoj skladatelj izražava skoru božićnu radost jest *Raduj se, grade Nazaret*. Latinska se verzija nalazi u *Cithari octochordi*. I ovaj napjev nije isključivo vlastit našem narodu jer i Gradišćanski Hrvati

posjeduju varijantu iste u pjesmarici Crikveni jačkar. U napjevu je izbjegnuto uzmah, što u slučaju F. Dugana nije tako (usp. Virgini Matri str. 45.). Stoga se, i ne bezrazložno, Mate Leščan u pjesmarici *Pjevajte Gospodu pjesmu novu* iz 1985. odlučio za drugu ritmizaciju, onu koja je ipak prirodnija našem narodu. No, čini se da ove pjesme nema na hrvatskom kajkavskom području, doduše nije uvriježena niti u drugim našim krajevima.

Napjev *Evo ide čas* nalazi se u sva tri izdanja *Cithare octochorde* i to u latinskoj verziji: Ave Maria – tu Stella i u hrvatskoj: Ave Maria – tak angel Mariju. Tekst je sličan njemačkom. No u pjesmarici Gotteslob ne navodi se autor, nego samo da tekst i melodija potječu iz 1617. Što se tiče latinskog predloška teksta iz *Cithare octochorde*, vjerno se podudara sa smislom njemačkoga teksta iz Paderbona, osim zadnje strofe. Prema Dragutinu Kniewaldu, u raspravi Himnodija zagrebačke stolne crkve, Kulturno povijesni zbornik, str. 379., popijevka se nalazi u zbirci *Cantus catholici* iz 1674. godine. Među vrjednijim izdanjima toga vremena svakako je zbirka Starohrvatske crkvene popijevke, Zagreb 1891., Vjenceslava Novaka koji ritmizira napjev u trodobnu mjeru upotrijebivši riječi iz *Cithare octochorde* prilagođene ondašnjem književnom jeziku, zapravo verziji koja je vrlo slična njemačkoj.

O *Marijo, ti sjajna zornice*, u ritmizaciji Franje Dugana, prema mišljenju Domagoja Andrića – u nemogućnosti pronalazanja njenih zabilješki – najlogičnija je od svih predloženih iako nema čvrstih dokaza o njejoj ispravnosti. Uzmah na početku napjeva govori da skladba ne pripada našem folklornom području. Nalazi se i u ranijim izdanjima *Cithare*.²⁰ I ona je bila kao i mnogi drugi napjevi sve do danas, često izvor glazbenih nadahnuća, a i molitva za što skoriji Kristov dolazak.

Bilješke

- 1 Veliki je himan, a ujedno i doksologija kršćanske liturgije u kojem se veliča trojedini Bog: Otac, Sin i Duh Sveti. Parafrazirani i prošireni tekst zvan je i andeoski zbog početnih riječi preuzetih iz pjeva anđela nad Betlehemom u noći Kristova rođenja.
- 2 Najstariji himan koji je našao svoje mjesto u liturgiji; sastoji se od dva dijela: prvi dio potječe iz knjige proroka Izaije 6,3, a drugi iz Matejeva evanđelja 21,9.
- 3 Himan nastao u zapadnoj Crkvi i to na latinskom jeziku. Ima tri dijela i tri različita povijesna nastanka. Najstariji, prvi dio, hvalospjev je Presvetom Trojstvu; smatra se da je nastao na Zapadu u trećem st. Drugi dio slavi Krista i njegovo djelo spasenja; nastao je do polovine IV. st. i pridodan prvom dijelu. Treći dio sastoji se od psalamskih stihova preuzetih iz galikanskog psaltira, stoga ne može biti stariji od druge polovine V. stoljeća. Usp. D. KNIEWALD, Liturgika, Zagreb, 1937., str. 63.
- 4 Idioci su himni Gloria i Te Deum laudamus (najstariji dio), i danas se koriste u liturgiji; drugi takav psalam idioci je i himan: Laudate, pueri, Dominum – Hvalite, djeco, Gospoda, iz III. a djelomično i iz II. st. Tekst se nalazi u Apostolskim konstitucijama, VII, 48.
- 5 Usp. M. DEMOVIĆ, Opet himnodija u obredu mise, u: Sv. Cecilija, 1969., XXXIX. god., IV. sv., str. 115-116.
- 6 MSD, t. 16; Upute i propisi i zakoni crkvene glazbe, sabrao i uredio dr. Đuro Tomašić, Zagreb, 1970., str. 41-42.
- 7 Najopsežniji liturgijsko-glazbeni priručnik, tiskani zbornik latinskih i hrvatskih (kajkavskih) crkvenih napjeva. Izvorno se pojavio u tri izdanja: prvo 1701. u Beču, drugo 1723. u Beču i treće 1757. u Zagrebu. Cithara je razdijeljena na osam dijelova, a sadržava gregorijanske napjeve za misu, velik broj pučkih popijevaka s notama na latinskom i hrvatskom te mali broj bez nota. Godine 1998. u Zagrebu je objavljen faksimilni pretisak Cithare iz 1757. pod uredništvom akademika Milana Mogušića i Lovre Županića u izdanju HAZU, Instituta za crkvenu glazbu Albe Vidakovića, KBF-a Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatskog društva crkvenih skladatelja.
- 8 Usp. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokument, Razvoj hrvatske glazbe u kontekstu kršćanstva (19. i 20. stoljeće), Z. Blažeković. Prevela s talijanskog: Iva Hraste-Sočo.
- 9 Muzikolog, urednik lista Sv. Cecilija, 27. godina, promicatelj crkvene glazbe. U Sv. Ceciliji objavio oko 130 bibliografskih jedinica. Među njima najznačajnija je Pavlinska pjesmarica i Crkvene pjesme Nikole Krajačevića.
- 10 Razvoju hrvatske pučke popijevke posebno je pogodio zagrebački obred – prethodno uređen od biskupa Augustina Kažotića. Bila je to sretna kombinacija latinskog i hrvatskog jezika te gregorijanskog i pučkog pjevanja te se tako pogodovalo razvoju duhovne pučke popijevke. Međutim, 5. listopada 1788. biskup Maksimilijan izdaje svoju Regulatio Divinorum in ecclesia Cathedrali kojom se dokida Zagrebački obred.
- 11 Usp. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokument, nav., dj.
- 12 Organizirani pokret za obnovu crkvene glazbe u Hrvatskoj. Najstariji i nemjerljive vrijednosti, glazbeni časopis Sveta Cecilija postaje glasilo u svrhu promicanja cecilijanske obnove. Njeni članovi su: F. Hajduković, M. Zjalić, M. Novak, F. Dugan stariji.
- 13 Poznata hrvatska pjesmarica iz 1644. koja se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu pod signaturom R 3629. Pjesmaricu je 1916. i 1917. obradio Janko Barle u časopisu Sv. Cecilija. To je zbirka starih hrvatskih popijevaka, nastalih u davno doba, poneke još u srednjem vijeku, a pjevale su se u crkvama diljem sjeverne Hrvatske.
- 14 Usp. M. LEŠČAN, Harmonizacija crkvenih popijevaka u pučkom duhu, u: Sv. Cecilija, 1969., XXXIX. god., II. sv., str. 38-41.
- 15 Kirograf velikog svećenika Ivana Pavla II. o stotoj obljetnici motuproprija »Među mnogobrojnim brigama« o svetoj glazbi, u: »Sv. Cecilija«, 2004., LXXIV. god., I. sv., str. 4-8. Prevele: s. Vlasta Tkalec i s. Domagoja Ljubičić.
- 16 Usp. Rivista di pastorale liturgica, II, 1965., str. 263.
- 17 Usp. Osservatore Romano, br. 4., 1967., str. 1.
- 18 Tajnik đakovačkog biskupa J. J. Strossmayera koji je bio uključen u sva tadašnja važnija kulturna događanja Hrvatske. Župnik u Vrpolju (Đakovo) od 1882. god. Skladao je mnogo crkvenih pjesama za muške zborove. Kroz više godina bio je učitelj pjevanja u sjemeništu. Njegovom se zaslugom crkvenom pjevanju vraća pravi crkveni duh.
- 19 Usp. D. ANDRIĆ u: Narodni elementi u Cithari octochordi, Zagreb, 1956., str. 37.
- 20 D. ANDRIĆ, isto, str. 33.